

תוכן

3	מבוא
4	פרק א - הזכות לחינוך כזכות יסוד על חוקתית
5	פרק ב – הזכות לחינוך בראי המהפכה החוקתית והתמורות שחלו במעמדה
6	ב.1 הזכות לחינוך חינם
6	פרק ג – הזכות לחינוך בהשוואה למגזרים השונים בישראל
8	ד – סיכום ומסקנות

מבוא

עבודה זו עוסקת בחינוך ובזכות לחינוך.

שאלת המחקר היא האם כל אזרח רשאי לקבוע את מסגרות החינוך הרשמיים שלו ושל ילדיו, במסגרת זכותו היסודי לחינוך, או שזכות זו כפופה לשלטון הריבון ולסמכותה של הרשות המחוקקת? במילים אחרות, האם אדם הוא בעל זכות עצמאית לקבוע את מסגרות החינוך בהם יתחנך או שמא מדובר בהחלטת הריבון?

בפרק הראשון לעבודה זו אעסוק בזכות לחינוך כזכות יסוד. במסגרת פרק זה אבחן כיצד השתרשה הזכות לחינוך כזכות יסוד וכיצד זכות זו משפיעה על יכולתו של האזרח לבחור במסלול הלימודים מגיל ינקות ועד לימודים גבוהים והאם בכלל מוקנית לו זכות בחירה זו. כבר עתה יצוין כי חרף הזכות של האדם לחינוך, אזי שבפועל הבחירה נעשית על ידי הריבון ועל ידי ההורים ועל כן זכות זו לא באה לידי מימוש.

הפרק השני לעבודה יעסוק בתמורות ובשינויים שחלו במערכת החינוך בישראל לנוכח המהפכה החוקתית. בפרק זה אבקש לבחון כיצד המהפכה המשפטית שהולידה את חוק יסוד כבוד האדם וחירותו, השפיעה באופן ישיר ועקיף על מערכת החינוך בישראל בכלל, ועל הזכות לחינוך בפרט.

עוד נקודה בה אדון במסגרת פרק זה היא הזכות לחינוך חינוך וכיצד באה לידי ביטוי השליטה של הריבון על צורת ושיטות החינוך בה מתחנכים אזרחי מדינת ישראל והאם ישנה דרך להשפיע על אופן החינוך במסגרות אלה.

בפרק השלישי לעבודה זו אעסוק בזכות לחינוך בראי החברה הישראלית המחולקת למגזרים. אין חדש תחת השמש בכל הנוגע לעובדה כי מדינת ישראל והחברה הישראלית מורכבות מרבדים שונים שהם תוצר ישיר של אוכלוסיות שונות, הנבדלות בעיקר בסממנים הדתיים שבהן. בפרק זה אבקש לבחון כיצד הריבון כופה על אוכלוסיות שלמות מערכת חינוך והשכלה לפי התאמה או על פי צורך/רצון קיים (בתלות בממשלה המכהנת).

פרק א - הזכות לחינוך כזכות יסוד על חוקתית

אחד המכשירים החברתיים החשובים ביותר בעיצובה של חברה הוא החינוך. למעשה, מדובר באחת הפונקציות החשובות ביותר ביסודה של מדינה.¹ כאשר מדובר במדינה דמוקרטית, אזי שהחינוך מהווה כלי חיוני לקיומו של משטר דמוקרטי חופשי ומתפקד. הלכה למעשה, החינוך הינו יסוד קריטי לקיומו ומימושו העצמי של כל אזרח ואזרח אשר שואף לשגשוג, להצלחה ולהגשמה עצמית. בכדי שחברה תתקיים, אזי שהחינוך של פרטיה, מאפשר לאזרחים חיים ופועלים לשפר את רווחתם האישית, וגם את רווחתה של החברה כולה. החינוך הוא, בלי ספק, מכשיר חשוב בהבטחת זכויותיו וחירויותיו של כל פרט ופרט, ובמימושן של הזכויות הפוליטיות הבסיסיות הנתונות לו, ובהן חופש הביטוי והזכות לבחור ולהיבחר.²

עוד בקדמת דנא, כאשר מדינת ישראל הייתה בחיתוליה, ממשלותיה הציבו את החינוך כערך עליון. כך למשל, חוק לימוד חובה³ שנחקק בשנת 1949 קבע כי כל ילד וילדה בישראל יזכה לחינוך (באמצעות חיוב), ובמסגרתו נקבעה **אחריותה של המדינה לדאוג למתן חינוך**. החוק תוקן לעת מעת והוסדרו במסגרתו הגילאים בהם תחולת החוק תקפה. כיום, החוק חל מגיל 3 ועד סיום כיתה יב'. חוק נוסף, ותיק לא פחות, הוא חוק חינוך ממלכתי שנחקק בשנת 1953, שקבע כי שיטת החינוך בישראל תהיה אחידה, ונועדה לבטל את שיטת הזרמים בחינוך.⁴

הזכות לחינוך אף הובטחה במגילת העצמאות ומעוגנת באמנות שונות, והיא מוכרת כאחת מזכויותיו הבסיסיות ביותר של האדם. הזכות לחינוך נטועה עמוק בערכי היהדות ובמורשת ישראל.⁵ גם בית המשפט העליון (בעיקר בשבתו כבג"ץ) נדרש מעת לעת בשאלת מעמדה של הזכות לחינוך וקבע, בין היתר, כי מדובר כ"כלי חיוני לקיומו של משטר דמוקרטי חופשי חי ומתפקד" ו"לקיומה של חברה, בה חיים ופועלים אנשים המשפרים את רווחתם ותורמים, בתוך כך, לרווחתה של הקהילה כולה". עוד נקבע כי מרכזיותה של הזכות לחינוך כ"יסוד הכרחי למימושו העצמי של כל אדם".⁶

לאחר המהפכה החוקתית שחלה בתחילת שנות ה-90, עם חיקוקו של חוק יסוד כבוד האדם וחירותו,⁷ נקבע מעמדה של הזכות לחינוך כזכות יסוד.⁸

לכאורה, אין צורך בקביעה זו מצד בית המשפט שכן אין חולק כי הזכות לחינוך חיונית לפיתוח אישיותם של כל אזרח במדינה, בייחוד בגילאים הרכים ובשלבים הקריטיים לעיצוב דמותם (האישית והאזרחית), בית המשפט קבע בבג"ץ יתד כי:

"הזכות לחינוך מאפשרת להם להכיר מגוון של השקפות, החינויות לתהליך גיבוש זהותם, דעותיהם ובחירותיהם, כמו גם להפנמת ערך כבוד האדם, ובפרט כבודו של האחר, השונה או החריג; מימוש הזכות לחינוך היא הגשר שלהם אל ההשתלבות"

¹ עוה"ד חגית ברסטל – גינת, "הזכות לחינוך", הפקולטה למשפטים אוניברסיטת בר – אילן
² בג"ץ 1554/95, עמותת "שוחרי גיל"ת" באמצעות מנהלת התכנית, גברת שלומית נ' שר החינוך, התרבות והספורט, נ (3) 002 (להלן: "בג"ץ שוחרי גילת")
³ חוק לימוד חובה, התשע"ט-1949 (להלן: "חוק לימוד חובה")
⁴ חוק חינוך ממלכתי, התש"ג-1953 (להלן: "חוק חינוך ממלכתי")
⁵ בג"ץ 5373/08 אבו לבדה נ' שרת החינוך, (פרסם בנבו, 6.2.11) (להלן: בג"ץ אבו לבדה);
⁶ בג"ץ 2814/97 ועדת המעקב העליונה לענייני חינוך נ' משרד החינוך, פ"ד נד (3) 233, 238;
⁷ חוק יסוד כבוד האדם וחירותו, התשנ"ב-1992
⁸ בג"ץ 2599/00 יתד נ' משרד החינוך, פ"ד נו (5) 834, 843 (להלן: "בג"ץ יתד")